

حاکمیت، حجاب و عفاف

بررسی فقهی و حقوقی

فاطمه فلاح تفتی

www.ketab.ir

حاکمیت، حجاب و عفاف

بررسی فقهی و حقوقی

فاطمه فلاح تفتی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ پنجم: ۱۴۰۲

شمارگان: ۱۰۰

طراح جلد: سید ایمان موری نجفی

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: فلاح تفتی، فاطمه.

عنوان و نام پدیدآور: حاکمیت، حجاب و عفاف (بررسی فقهی و حقوقی) / فاطمه فلاح تفتی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۴۰۴ ص.

شابک: ۹ - ۳۰۸ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: حجاب -- ایران.

موضوع: Hijab (Islamic clothing) -- Iran

موضوع: حجاب -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام.

موضوع: Hijab (Islamic clothing) -- Religious aspects -- Islam

موضوع: اسلام و مسائل اجتماعی -- ایران.

موضوع: Islam and social problems -- Iran

موضوع: علوم سیاسی (فقه).

موضوع: Political science (Islamic law)

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷۲ ج۸ / ف۸ / ۱۷ / ۲۳۰ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷ / ۶۳۶

شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۸۹۹۴۷

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهید بهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران، خیابان انقلاب، روبروی

درپ اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۱۵	پیشگفتار.....
۱۹	مقدمه.....
۲۷	فصل اول: مفهوم‌شناسی و موضوع‌شناسی.....
۲۹	۱. مفهوم‌شناسی.....
۲۹	۱-۱. حجاب.....
۲۹	۱-۱-۱. حجاب در لغت.....
۳۱	۱-۱-۲. حجاب در اصطلاح.....
۳۶	۱-۲. حجاب در منظومه عفاف.....
۳۷	۱-۲-۱. عفت در لغت.....
۳۸	۱-۲-۲. معنای اصطلاحی عفت.....
۴۲	۱-۲-۳. ماهیت عفت و ابعاد آن.....
۴۲	۱-۲-۳-۱. عفاف در اندیشه (فکر).....
۴۴	۱-۲-۳-۲. عفاف در گفتار.....
۴۷	۱-۲-۳-۳. عفاف در رفتار.....
۴۷	۱-۲-۳-۳-۱. عفاف در زیمت.....
۵۰	۱-۲-۳-۳-۲. عفاف در نگاه.....
۵۲	۱-۲-۳-۳-۳. عفت در راه‌رفتن.....
۵۴	۱-۲-۳-۳-۴. عفت در پوشش.....
۵۶	۱-۲-۳-۴. رابطه حجاب با عفاف.....

- ۱-۳. حکومت اسلامی ۵۹
- ۱-۳-۱. معنای لغوی حکومت ۵۹
- ۱-۳-۲. معنای اصطلاحی حکومت ۶۰
- ۱-۳-۳. تعریف حکومت اسلامی ۶۲
- ۱-۴. مسئولیت حکومت ۶۵
- ۱-۴-۱. مسئولیت در لغت ۶۵
- ۱-۴-۲. مسئولیت در اصطلاح ۶۶
- ۱-۴-۳. واژگان مشابه مسئولیت ۶۸
- ۱-۴-۳-۱. تکلیف ۶۹
- ۱-۴-۳-۲. تعهد ۷۰
- ۱-۴-۳-۳. وظیفه ۷۱
- ۱-۴-۴. مسئولیت حکومت اسلامی ۷۱
۲. موضوع فلسفی ۷۲
- ۲-۱. ماهیت اختراعی با ماهیت عرفی حجاب قرآنی ۷۳
- ۲-۱-۱. تاریخچه پوشش زنان جزیره العرب ۷۴
- ۲-۱-۱-۱. پوشش زن در دوره جاهلیت ۷۴
- ۲-۱-۱-۱-۱. نظریه اعتقاد به پوشش در میان زنان دوره جاهلیت ۷۵
- ۲-۱-۱-۱-۲. نظریه عدم اعتقاد به پوشش در میان زنان دوره جاهلیت ۷۶
- ۲-۱-۱-۲. تن پوش زنان جزیره العرب ۸۱
- ۲-۱-۱-۲-۱. قناع ۸۲
- ۲-۱-۱-۲-۲. مرط ۸۴
- ۲-۱-۱-۲-۳. نقاب ۸۶
- ۲-۱-۲. پوشش های به کاررفته در قرآن ۸۸
- ۲-۱-۲-۱. جلباب ۸۸
- ۲-۱-۲-۲. خمار ۹۴
- ۲-۲. صور مختلف حجاب ۹۸
- ۲-۲-۱. حجاب در اعمال عبادی ۹۹

۲-۲-۲. حجاب در خانواده ۱۰۳

۲-۲-۳. حجاب در جامعه ۱۰۴

۲-۲-۳-۱. ترویج بی‌حجابی با هدف اخلال در نظم عمومی ۱۰۴

۲-۲-۳-۲. بی‌حجابی مضر به عفت عمومی ۱۰۵

۲-۲-۳-۳. اصرار بر بی‌حجابی با وجود اطلاع از ضوابط شرعی و تذکر ۱۰۸

۲-۲-۳-۴. اصرار بر بی‌حجابی با وجود اطلاع از ضوابط شرعی ۱۰۸

۲-۲-۳-۵. بی‌حجابی در صورت عدم اطلاع از ضوابط شرعی ۱۰۸

فصل دوم: چهارچوب نظری و ادله مسئولیت حکومت اسلامی در ارتباط با حجاب .. ۱۱۱

۱. چهارچوب نظری مسئولیت حکومت در حوزه حجاب ۱۱۳

۱-۱. رویکرد غیرالهی ۱۱۵

۱-۱-۱. اقسام نظریه‌ها ۱۱۶

۱-۱-۱-۱. کثرت‌گرایی ۱۱۷

۱-۱-۱-۲. طیفانی ۱۱۹

۱-۱-۱-۳. گزینش اجتماعی ۱۲۱

۱-۱-۱-۴. فراساختارگرایی ۱۲۲

۱-۱-۲. مبانی نظریه‌ها ۱۲۵

۱-۱-۲-۱. سکولاریسم ۱۲۶

۱-۱-۲-۲. اصالت‌بخشی به انسان ۱۲۸

۱-۱-۲-۳. عقل‌گرایی ۱۳۰

۱-۱-۲-۴. آزادی لیبرالی ۱۳۲

۱-۱-۲-۵. معارض‌انگاری تکلیف و حق ۱۳۵

۱-۲. رویکرد الهی ۱۳۸

۱-۲-۱. مبانی نظریه الهی ۱۴۰

۱-۲-۱-۱. توحیدمحوری ۱۴۰

۱-۲-۱-۱-۱. توحید ربوبی ۱۴۱

۱-۲-۱-۱-۲. توحید حاکمیت ۱۴۳

۱-۲-۱-۱-۳. توحید تشریعی ۱۴۵

۱-۲-۱-۱-۴. توحید در اطاعت ۱۴۸

- ۱۴۹..... ۱-۲-۱-۲. معادباوری
- ۱۵۲..... ۱-۲-۱-۳. انسان‌شناسی و حیاتی
- ۱۵۳..... ۱-۲-۱-۳-۱. خلیفه‌اللهی انسان
- ۱۵۷..... ۱-۲-۱-۳-۲. کرامت انسان
- ۱۶۳..... ۱-۲-۱-۳-۳. مسئولیت انسان
- ۱۶۸..... ۱-۲-۱-۳-۴. آزادی انسان
- ۱۷۲..... ۲. ادله مسئولیت حکومت اسلامی در حوزه حجاب و عفاف
- ۱۷۳..... ۲-۱. فردی یا اجتماعی بودن حکم حجاب
- ۱۷۳..... ۲-۱-۱. ادله فردی بودن حجاب و نقد و بررسی
- ۱۷۴..... ۲-۱-۱-۱. ادله فقهی- حقوقی
- ۱۷۴..... ۲-۱-۱-۱-۱. حجاب مصداقی برای حریم خصوصی
- ۱۹۰..... ۲-۱-۱-۱-۲. حق بودن حجاب برای زن
- ۱۹۲..... ۲-۱-۱-۱-۳. عبادی بودن حجاب
- ۱۹۵..... ۲-۱-۱-۱-۴. نبودن مجازات در صدر اسلام
- ۱۹۸..... ۲-۱-۱-۲. ادله قرآنی
- ۱۹۸..... ۲-۱-۱-۲-۱. عدم تصریح به اجتناعی بودن در قرآن
- ۲۰۰..... ۲-۱-۱-۲-۲. تمسک به برخی آیات دال بر فردی بودن
- ۲۰۸..... ۲-۲. ادله مسئولیت حکومت در حوزه حجاب و عفاف
- ۲۰۹..... ۲-۲-۱. ادله مسئولیت حکومت در اجرای احکام
- ۲۱۰..... ۲-۲-۱-۱. قرآن
- ۲۱۶..... ۲-۲-۱-۲. سنت
- ۲۲۰..... ۲-۲-۱-۳. عقل
- ۲۲۰..... ۲-۲-۱-۴. نقد و بررسی ادله مسئولیت حکومت در اجرای احکام
- ۲۲۲..... ۲-۲-۲. ادله امر به معروف و نهی از منکر
- ۲۲۴..... ۲-۲-۲-۱. پیشینه حکومتی امر به معروف و نهی از منکر
- ۲۲۹..... ۲-۲-۲-۲. تعریف معروف و منکر
- ۲۳۳..... ۲-۲-۲-۳. مراحل امر به معروف و نهی از منکر
- ۲۴۱..... ۲-۲-۲-۴. شرایط امر به معروف و نهی از منکر

- ۲۴۲..... علم به معروف و منکر. ۲-۲-۲-۴-۱
- ۲۴۳..... احتمال تأثیر. ۲-۲-۲-۴-۲
- ۲۴۸..... اصرار و استمرار در ترک معروف و ارتکاب منکر. ۲-۲-۲-۴-۳
- ۲۴۹..... عدم مقسده در انجام وظیفه. ۲-۲-۲-۴-۴
- ۲۵۲..... تمسک به قاعده تعزیر..... ۲-۲-۳
- ۲۵۳..... مفهوم تعزیر..... ۲-۲-۳-۱
- ۲۵۳..... تعزیر در لغت..... ۲-۲-۳-۱-۱
- ۲۵۴..... تعزیر در اصطلاح فقها..... ۲-۲-۳-۱-۲
- ۲۵۷..... گستره تعزیر..... ۲-۲-۳-۲
- ۲۵۷..... بیان نظرها..... ۲-۲-۳-۲-۱
- ۲۶۰..... ادله قاعده تعزیرات..... ۲-۲-۳-۴-۲
- ۲۷۳..... تعزیر حق یا تکلیف حاکم..... ۲-۲-۳-۳
- ۲۷۵..... ملاک جرم‌نگاری و تعزیر..... ۲-۲-۳-۴
- ۲۷۶..... مصداق‌های تعزیر..... ۲-۲-۳-۵
- فصل سوم: عوامل مؤثر بر میزان مسئولیت حکومت اسلامی و محدوده آن در حوزه حجاب**
- ۲۷۹.....
- ۲۸۱..... ۱. عوامل مؤثر در میزان مسئولیت.....
- ۲۸۱..... ۱-۱. مسلمانی و عدم مسلمانی.....
- ۲۸۱..... ۱-۱-۱. حکم مستفاد از آیات و روایات.....
- ۲۸۲..... ۱-۱-۱-۱. تمسک به قاعده مکلف‌بودن کفار به فروع دین.....
- ۲۸۵..... ۱-۱-۱-۲. اطلاق ادله امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۲۸۷..... ۱-۱-۱-۳. ملاک‌های احکام و مقتضیات زمان و مکان.....
- ۲۸۹..... ۱-۱-۱-۴. عدم تلازم بین جواز نگاه و عدم پوشش.....
- ۲۹۶..... ۱-۱-۱-۵. حرمت تظاهر به منکر.....
- ۲۹۸..... ۱-۱-۲. حکم مستفاد از قانون هر کشور.....
- ۳۰۰..... ۱-۲. سن.....
- ۳۰۰..... ۱-۲-۱. منظور از زنان سالخورده.....
- ۳۰۲..... ۱-۲-۲. محدوده جواز کشف.....

- ۳۰۵..... ۱-۳. فرهنگ
- ۳۰۷..... ۱-۳-۱. منظور از زنان بادیه‌نشین
- ۳۰۹..... ۱-۳-۲. ملاک حکم جواز نظر
- ۳۱۲..... ۲. عرصه‌های مسئولیت
- ۳۱۲..... ۲-۱. ایجاد مهندسی فرهنگی در حوزه حجاب و عفت عمومی
- ۳۱۳..... ۲-۱-۱. سیاست‌گذاری
- ۳۱۵..... ۲-۱-۲. فرهنگ‌سازی
- ۳۱۶..... ۲-۱-۲-۱. مسئولیت اطلاع‌رسانی
- ۳۲۰..... ۲-۱-۲-۲. مسئولیت الگوسازی
- ۳۲۲..... ۲-۱-۲. احترام
- ۳۲۳..... ۲-۱-۳-۱. اجرای سیاست‌های تشویقی
- ۳۲۳..... ۲-۱-۳-۲. ایجاد فضای احترام‌آمیز برای زنان محجبه
- ۳۲۴..... ۲-۱-۳-۳. گذاشتن پیش شرط
- ۳۲۴..... ۲-۲. ایجاد سازوکارهای حقوقی در حوزه حجاب و عفت عمومی
- ۳۲۴..... ۲-۲-۱. ایجاد گروه‌هایی امر به معروف و نهی از منکر
- ۳۲۶..... ۲-۲-۲. مسئولیت ایجاد فضای مناسب دینی
- ۳۲۸..... ۲-۲-۳. حمایت
- ۳۲۹..... ۲-۲-۳-۱. حمایت حقوقی
- ۳۲۹..... ۲-۲-۳-۱-۱. رفع موانع ازدواج و تسهیل و ترویج آن
- ۳۳۰..... ۲-۲-۳-۱-۲. تأمین ملزومات پوشش اسلامی
- ۳۳۱..... ۲-۲-۳-۲. حمایت اجتماعی
- ۳۳۱..... ۲-۲-۴. برخورد قضایی
- ۳۳۲..... ۲-۲-۴-۱. برخورد با اشخاص حقیقی
- ۳۳۳..... ۲-۲-۴-۲. برخورد با اشخاص حقوقی
- ۳۳۵..... نتیجه‌های تحقیق
- ۳۳۹..... پیشنهادهای تحقیق
- ۳۴۱..... ۱. تقنین
- ۳۴۱..... ۲. اجرا

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به ویژه تعالیم متعالی اسلامی، به عنوان فکر و فرهنگ متمدنی و نجات‌بخش آدمی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم و حیانی و ارزش‌های اسلامی از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌سنیزی در آنان شد و از دیگر سبب‌هاست نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها شد.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پروری و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به فواخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان یک نهاد علمی- فکری، حسب الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی

آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش فراوان حضرت آیت‌الله علی‌اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی، غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

یکی از مراکز وابسته به پژوهشگاه، مؤسسه آموزش عالی حوزوی حکمت است. این مؤسسه نهادی علمی است که در راستای فراهم آوردن زیرساخت‌های تولید علوم انسانی اسلامی و طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به‌ویژه از طریق تربیت نیروی علمی متخصص متعهد و نظریه‌پرداز در چهارچوب نقشه جامع علمی کشور بر اساس اساسنامه مصوب، فعالیت می‌کند. این مؤسسه با تشکیل گروه‌های مطالعات بین‌رشته‌ای برای پیوند زدن، هماهنگ‌سازی و بهره‌برداری از مطالعات انجام‌شده در گروه‌های پژوهشگاه فعالیت می‌کند. یکی از این گروه‌ها، گروه «مطالعات زن و خانواده» است که این اثر پژوهشی در آن تدوین و بررسی شده است.

بر اساس این پژوهش، مسئولیت حکومت اسلامی در حوزه حجاب، همان وظیفه و تعهد قانونی است که بنا بر شرع مقدس اسلام بر عهده حکومت قرار داده شده و باید در قبال این تکلیف الهی - قانونی پاسخگو باشد. مهم‌ترین دلایل ایجاد مسئولیت برای حکومت عبارتند از: ادله مسئولیت حکومت در اجرای احکام؛ ادله امر به معروف و نهی از منکر که این ادله کافی و وافی برای مسئولیت حکومت بوده و ابعاد مسئولیت وی را روشن می‌کند و ادله تعزیرات که حاکم اسلامی میزان مجازات مرتکبان به بی‌حجابی را با توجه به مصالح، تعیین خواهد کرد.

بر اساس این مبانی، حکومت اسلامی مسئولیت زمینه‌سازی، سیاست‌گذاری، قانون‌گذاری و اجرای تمامی احکام اسلامی از جمله حجاب و عفاف و نظارت بر حسن اجرای قوانین و اعمال ضمانت اجرایی لازم را در

جامعه خواهد داشت.

گفتنی است این تحقیق تنها به وظیفه حاکمیت در قبال حجاب و عفاف پرداخته و با ارائه ادله‌ای اثبات کرده است که حاکمیت می‌تواند با بی‌حجابی برخورد کیفری داشته باشد؛ اما این مسئله که اساساً آیا برخورد کیفری می‌تواند این مسئله را حل کرده و موجب بهبود حجاب در جامعه شود به گونه‌ای که بی‌حجابی از صحنه اجتماع برچیده شود؟ یا آنکه مشکلات دیگری به وجود می‌آید؟ یا این مسئله که آیا نفس بی‌حجابی قابلیت جرم‌انگاری دارد یا خیر؟ آیا قصد افساد داشتن یا دارای مفسده بودن در جرم‌انگاری آن دخالت دارد یا خیر؟ مسائلی هستند که در تحقیقات دیگری لازم است مورد توجه قرار گیرند.

بر خود فرض می‌دانیم از نویسنده محترم این اثر پژوهشی سرکار خانم دکتر فاطمه فلاح و نیز نظارت اعضای محترم شورای علمی گروه «مطالعات زن و خانواده» به‌ویژه سرکار خانم زهرا امین مجد و جناب آقای دکتر محمود حکمت‌نیا و آقای دکتر فرج‌الله هدایت‌نیا که در به‌ثمر رسیدن این تحقیق ما را یاری داده‌اند، کمال تشکر و قدردانی خود را ابراز نماییم. از معاون محترم پژوهش‌های میان‌رشته‌ای مؤسسه و ریاست محترم مؤسسه و همچنین معاونت محترم پژوهشی پژوهشگاه نیز که در تدوین این اثر مساعدت نمودند، کمال تشکر را داریم. از تمامی دست‌اندرکاران اجرایی مؤسسه و پژوهشگاه که برای چاپ و انتشار این اثر تلاش کردند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، نیز قدردانی می‌نماییم. امیدواریم این اثر پژوهشی بتواند زمینه حل معضله‌های فرهنگی نظام را در حوزه حجاب و عفاف فراهم نماید.

مدیر گروه مطالعات زن و خانواده